

ons hele taalgebied rijk is, gezamenlijk produkties moeten opzetten die onze taal in haar volle rijkdom en expressiviteit exploiteren. Wederzijdse vooroordelen, praktische bezwaren, financieële vooroordelen of hindernissen en ideële verschillen mogen daarin geen belemmering vormen. Het is maar

onthullingsjournalistiek en politieke cultuur in België

jean-claude burgelman

Het belang dat gehecht moet worden aan de recente ontwikkelingen rond *De Morgen*, kan op verschillende niveaus worden geplaatst. Zo is er het strikt juridisch niveau: in welke mate wordt hier nu ja dan nee een inbreuk gepleegd op het rechtsgevoel. Of zo is er ook het meer algemeen politiek-filosofische niveau: tot waar gaan de grenzen van de persvrijheid, en moeten er überhaupt wel grenzen aan gesteld worden. En tenslotte is er het journalistieke niveau: nl. wat is het belang van dit alles voor de ontwikkeling van de journalistieke cultuur in ons land. En wat dit laatste betreft is het interessant om in te gaan op het fenomeen van het zgn. "investigative journalism", of de onthullingsjournalistiek, welke als meest belangrijke parameter kan gelden voor de mate aan persvrijheid en bijgevolg de journalistieke cultuur van een bepaald land.

Immers wat wij zouden willen betogen, is dat, hoe negatief ook de hele operatie *Vogelpik* op zich te veroordelen is, het gewicht dat er aan gehecht moet worden, vooral moet worden gezien in ver-

waar je voor kiest: de goedkope, totale Dallassificatie (met ondertitels) of de Nederlandse cultuur.

(*) Referaat gehouden op het Symposium "Taal in de Media" en "Coproduceren in de Toekomst", georganiseerd door de Stichting Co-Productieprijs BRT-Nederlandse Zendgemachtigden te Brussel op 15 april 1987.

band met het feit dat, als er al eens binnen de Belgische Perscultuur over de grenzen van het traditionele aanbod gekeken wordt, als er dus, zoals courant onder onthullingsjournalistiek wordt verstaan, namelijk nieuws wordt gebracht dat inbreuken op het publiek of openbaar belang aantoonde en aanklaagt, er dan door de overheid op een totaal buitenproportionele wijze wordt ingegrepen. Anders gezegd: de weinige keren dat de pers zijn rol van zogenaamde waakhond van de democratie ten gronde vervult, wordt dat in België blijkbaar weinig geapprecieerd.

De vraag die binnen het kader van dit colloquium gesteld moet worden, is dus niet alleen deze naar het overheidsingrijpen in persmateries op zich toe, maar ook deze naar het feit dat dergelijke journalistiek in België zeer weinig voorkomt. Immers voor wie een tijdje noodgedwongen of bij wijze van experiment enkel maar de buitenlandse pers leest, en dan plots voor zijn informatiebehoefte naar de Belgische pers overschakelt, ontkomt niet aan de indruk dat het credo van de Belgische journalistiek blijkbaar vooral samen te vatten is als het zo getrouw mogelijk weergeven van wat de meest belangrijke drukingsgroepen in ons politiek bestel willen dat er in openbaarheid komt. De redacteur van de BRT die het waagt het hoofdartikel van een bepaalde krant niet op te nemen in het persoverzicht, weet meteen hoe belangrijk deze functie wel is.

Binnen de omroep had men in de jaren vijftig voor dergelijke nieuwspolitiek een goede omschrijving in de term van het "servitudekarakter" van het nieuws. Daaronder werd dan verstaan dat nieuws vooral in functie moest staan van de voornaamste Belgische partijen en drukkingsgroepen (voor zover die rond een bepaalde partij hingen, wat geen onbelangrijke nuance is), en dat het Belgische establishment (dus de overheid en regering inclusief) an sich uiterst favorabel moest worden benaderd.

Gemeten aan de graad van onthullingsjournalistiek in dit land, vinden we dergelijke servitudepolitiek vandaag de dag nog steeds in hoge mate in de pers terug. Dat wil helemaal niet betekenen dat de Belgische pers als één grote propagandatribune aanzien moet worden. Er wordt inderdaad soms zeer kritisch tewerk gegaan, maar in de meeste gevallen hangt dergelijke activiteit dan wel samen met het feit dat b.v. één of andere partij in het parlement of aanverwanten een kritische vraag stelt. Kortom een kritische aanpak klinkt in de Belgische pers soms wel door, maar, zo wijst het ook hier zeer schaarste onderzoek uit, zelden op eigen initiatief van deze pers zelf. Iets wat precies door onthullingsjournalistiek wordt verondersteld.

Dit neemt niet weg dat er wel voorbeelden van het genre genoemd kunnen worden, maar daarbij kunnen dan telkens een paar merkwaardige bedenkingen geplaatst worden.

Het geval Baudrain bijvoorbeeld, dat de vergelijking met het buitenland qua journalistieke aanpak kan doorstaan, werd een aantal jaren geleden door De Standaard zeer zeker ten gronde aangepakt, maar niet nadat eerst Humo de zaak aan het rollen had gebracht, en mits de bedenking dat het daarbij ging om ambtenaren die niet tot de ideologi-

sche groep behoorden waartoe vernoemde krant wel gerekend wordt.

Humo zelf scoort in deze categorie zeker en vast het hoogst, maar daarbij moet dan toch wel bedacht worden dat Humo tot voor kort in het bezit was van voornamelijk Waals kapitaal, en dat de in Humo gepresenteerde onthullingsjournalistiek voornamelijk toestanden in het Vlaamse land betrof.

M.a.w. zou De Standaard met evenveel energie een katholiek topambtenaar kunnen aanpakken, en zou Humo met dezelfde genadeloosheid in het Waalse landsgedeelte kunnen opereren?

Waardoor meteen de, o.i., twee voornaamste redenen aangegeven zijn, waarom het genre in Vlaanderen en België, in tegenstelling tot andere landen, zo onderontwikkeld is, ondanks het objectieve gegeven dat geen enkel esthablishment, geen enkele regering of geen enkele partij, in welk land ook, eigenlijk gediend is met een volstrekt onafhankelijk pers, en dat dus overal naar middelen wordt gezocht om de pers zoveel mogelijk aan banden te leggen.

Die middelen situeren zich wat België betreft en zoals de aangehaalde voorbeelden van daarnet aangaven, vooral in de verzuiling, van zowel het politiek bedrijf waarbinnen de pers werkzaam is, als van de bezitsstructuren waarvan deze pers afhankelijk is.

Wat dat laatste betreft, betekent dit concreet dat de belangrijkste regeringspartij van dit land het grootste deel van de pers als, eufemistisch uitgedrukt, "zeker niet vijandig gezind" kan beschouwen. Structureel alleen al is door dergelijke politiek-economische bindingen onthullingsjournalistiek in België in het algemeen bijzonder moeilijk. Dat kranteneigenaar en adverteerders niet allen zomaar in een interessant commercieel produkt geïnteresseerd zouden zijn, maar ook politieke

objectieven voor ogen hebben, bewijst trouwens de vergeefse financiële zoektocht van *De Morgen* eind 1986 naar kapitaalsinbreng uit die milieus.

Daar zou dan tegenover gesteld kunnen worden dat dergelijke bindingen een uiterst voordelige werksituatie zijn voor de rest van de pers. Immers, zoals Amerikaans onderzoek uitwijst, staat of valt onthullingsjournalistiek met het feit of journalisten al dan niet beroep kunnen doen op lekken van een zgn. contra-elite, m.a.w. of er op "hulp" gerekend kan worden van een potentiële tegenmacht die zelf ambities heeft om aan die macht te komen en in dat perspectief wel één en ander wil meedelen.

Het punt is nu, en hier komt het luik politieke cultuur en politieke verzuiling om de hoek kijken, dat dergelijke contra-elite in België o.i. zo goed als afwezig is. De volstreekte politieke verzuiling van het Belgische machtsapparaat maakt immers dat de drie belangrijkste partijen in dit land op elk niveau in dat apparaat vertegenwoordigd zijn. 90 % van alle potentiële regerings én oppositiepartijen controleren a.h.w. mekaar, zodat er altijd wel ergens een compromis met gelijk welke contra-elite gevonden kan worden: als X iets zegt over Y dan zal Y zwijgen over X. Indien daar nog de zonet gemaakte vaststelling aangaande de verzuiling van de bezitstructuren van de Belgische pers aan toegevoegd wordt, dan levert dit een openbaarheidssysteem en informatiecircuit op, dat bijna hermetisch gesloten kan worden, of waar ten hoogste temporele barsten in kunnen komen, meer bepaald, zoals hoger vermeld voorbeeld inzake Baudrain aantoonde, wanneer dit voordelig is voor één van deze politieke groepen.

Plaatst men nu de gerechtelijke acties

van de laatste jaren tegen Pour, Metro en *De Morgen* in dat perspectief, dan komt men tot de merkwaardige vaststelling dat blijkbaar enkel dan flagrant wordt ingegrepen, wanneer de pers in kwestie zich door haar bezitsstructuur buiten het politieke zuilensysteem heeft geplaatst. Het is natuurlijk een retorische vraag, maar zou een gerechtelijke actie ook overwogen zijn geweest, wanneer de "oude" *Morgen* nog in de SP-structuur zat, gesteld dat zij dan überhaupt de ECC-affaire gebracht zou hebben natuurlijk. Het probleem van de onthullingsjournalistiek in België en bijgevolg dat van de persvrijheid, is dus niet alleen het feit dat het slechts sporadisch en politiek functioneel opduikt, maar vooral dat al het mogelijke wordt gedaan om de ontwikkeling ervan te beletten.

Alle initiatieven die dat kunnen tegengaan - van de oprichting van een persraad, tot de erkenning van een zwingrecht en dies meer - verdienen dan ook gesteund te worden.

Niet dat daarmee de zaak opgelost zou zijn, aangezien er altijd wel een argument, of een interpretatie van een bepaald artikel gevonden kan worden, waarmee een gerechtelijke actie gelegitimeerd kan worden. Het zou alleen toelaten, in de eerste plaats aan de journalisten, om tenminste niet zonder elke machtsbasis, zoals nu het geval is, te protesteren.

Dat de Amerikaanse pers op tijd en stond een regieme kan doen wankelen, heeft minder te maken met de verlichte ingesteldheid van de politici aldaar, dan wel met het feit dat de journalisten zelf jarenlang, en nog steeds, de persvrijheid konden afdwingen, precies op basis van dergelijke wetten.

(1) Referaat colloquium "Persvrijheid", V.U.B./sectie communicatiewetenschap, 11 maart 1987.